УДК 811.111’373.2:81’25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/12

Дегтяренко М. О.
https://orcid.org/0000-0002-9877-8106
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕДАЧІ СХІДНОСЛОВ’ЯНСЬКИХ КНЯЗІВСЬКИХ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ АНТРОПОНІМІВ ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТА МУЗЕЙНИХ ТЕКСТАХ: АНДРІЙ, ГЕОРГІЙ (ЮРІЙ) І ВАСИЛЬКО

У статті досліджено лінгвістичні та історико-культурні аспекти передачі східнослов’янських князівських середньовічних антропонімів грецького походження в сучасних англомовних наукових та музейних текстах. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до історії середньовічної Русі в міжнародному академічному та музейно-виставковому просторі та необхідністю переосмислення усталених способів репрезентації імен давньоруської князівської еліти, які тривалий час передавалися в англомовній літературі переважно через російську мовнокультурну традицію. Предметом дослідження є англомовна передача трьох князівських антропонімів: Андрій, Георгій (Юрій) і Василько. Метою статті є визначення основних лінгвістичних та історико-культурних параметрів їх передачі й обґрунтування послідовного підходу до відтворення цих імен в англомовному тексті.

У роботі проаналізовано можливість використання усталених англійських відповідників Andrew, George та Basil і доцільність транслітерації слов’янських форм. Обґрунтовано, що англійські відповідники доцільно використовувати насамперед для хрестильних імен князів, коли вони функціонують поряд із династичним або руським іменем. Якщо ж відповідне ім’я було єдиним іменем князя, його заміна усталеним англійським відповідником може нівелювати історичну специфіку князівської антропонімії та порушувати послідовність передачі імен представників династії.

Окрему увагу приділено проблемі відтворення давніх форм написання та вимови антропонімів. Показано, що реконструкція історичної форми не завжди забезпечує більшу наукову точність, оскільки давні написання могли варіюватися в джерелах, а особливості вимови представників різних регіонів Русі не можуть бути достовірно встановлені. У зв’язку з цим запропоновано розмежовувати реконструкцію давньої форми імені та його функціонування в сучасному англомовному історичному тексті. Обґрунтовано використання сучасних українських форм як основи для транслітерації князівських імен періоду до XIII ст. включно.

У результаті дослідження запропоновано передавати розглянуті антропоніми в англомовних текстах як Andrii, Iurii, Vasylko. У наукових та академічних текстах при першій згадці доцільно подавати відповідну кириличну форму в дужках. Зроблено висновок, що вибір форми передачі середньовічного антропоніма має враховувати мовну традицію, історичний контекст, принципи сучасної транслітерації та особливості репрезентації Давньої Русі в англомовному академічному просторі. Перспективою подальших досліджень є аналіз інших категорій східнослов’янських середньовічних антропонімів та пов’язаної з ними історичної термінології.

Ключові слова: *антропонімія, середньовічна Русь, князівські імена, транслітерація, англійська мова, давньоруські антропоніми, історична лінгвістика, транслітерація.*

© Дегтяренко М. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Зі зростанням інтересу до історії середньовічної Русі 11–13 ст. у світовій науці дедалі актуальнішою стає проблема адаптації тогочасних східноєвропейських онімів в англомовних текстах: наукових працях, музейно-виставковій сфері, різного роду просвітницьких проєктах[1].

Головними персонажами київоруської історії є князівська еліта, а отже її антропоніми визначають "обличчя" цієї історії. Довгий час "західна" історіографія сприймала Київську Русь через російське мовнокультурне посередництво і імена давніх князів в англомовних текстах відтворювали російські форми. Лише порівняно нещодавно ця традиція або конвенція почала піддаватися критиці, змінам та загалом осмисленню. Втім, його ступінь і рівень залишається вкрай недостатнім. Це визначає актуальність нашої статті та дослідницького напряму як такого.

Термінологічні конвенції є принципово історичними: з'являються в певних умовах і в певний час, підлягають змінам і зникають. І термінологія, і форми антропонімів не є культурною цінністю. З погляду науки вони є інструментом опису й самої розмови про минуле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі спостерігається напруга між практикою і та її концептуалізацією. У кожному англомовному тексті, присвяченому східноєвропейській середньовічній історії, імена давньоруської еліти згадуються в тій чи тій формі. Але небагато авторів спеціально обговорюють принципи передачі цих імен. Редактори зібрників або журналів часто віддають правопис імен на розсуд авторам [див., наприклад, 11, с. 10]. З новітньої літератури можна вказати праці Сергія Плохія та, меншою мірою, Крістіана Раффенспергера [12, с. 4–5; 10, с. XII]. Дуже помітним у цьому плані є англійський переклад "Історії України-Руси" Михайла Грушевського. Зокрема, у передмові до 2-го тому укладачі видання докладно розкрили засади передачі східноєвропейських онімів 11–13 ст. [7, с. XVIII–XXIV]. Однак авторські чи редакторські передмови щодо принципів передачі онімів, зокрема антропонімів, з необхідності мають обмежений обсяг. Спеціальних студій на цю тему небагато [15; 16].

Постановка завдання. Справді, ця тема є складною і широкою, а отже, потребує тривалого обговорення. У цій статті зупинимося лише на одному вузькому її сегменті. Предметом статті є передача трьох імен князівської еліти: Андрій, Георгій (Юрій) і Василько. Метою є окреслити лінгвістичні та історико-культурні параметри передачі зазначених антропонімів у сучасних англомовних наукових і музейних текстах та запропонувати несуперечливий чи принаймні найменш суперечливий підхід, що враховував би джерельну традицію, історичний контекст і принципи репрезентації українського середньовіччя у глобальному академічному просторі. У рамках статті ми зосереджуватимемося не на детальному огляді поточної практики, а радше на аналізі принципів, що своєю чергою матиме чіткий практичний сенс.

Виклад основного матеріалу. Подальший виклад статті логічно структурується через розгляд декількох методологічних "розвилок", з якими неминуче стикається дослідник.

Перша "розвилка" ставить нас перед двома базовими варіантами: 1а) використання сучасних англійських форм цих імен або 1б) відтворення їхніх слов'янських форм. Розглянемо ці варіанти послідовно.

1а). Зазначені три імені належать до числа загальнохристиянських і мають усталені форми в англійській мові: Andrew, George і (менш поширене, але так само прийняте і вживане) Basil. А отже, давньоруських князів, яких звали Андрій, Юрій та Василько, можна було б йменувати Andrew, George і Basil. Цей підхід видається простим, однак має низку недоліків. Найочевидніше, він нівелює історичну специфіку Русі. Також за такого підходу не вдасться дотримати єдиного принципу для усіх імен тієї доби. Загальнохристиянські імена опиняться у меншості, адже більшість давньоруських князів згадується у джерелах під локальними традиційними іменами зі слов'янською або германською етимологією. Крім того, ми стикаємося і з дрібнішими труднощами. Так, наприклад, ім'я Basil не може бути адекватним відповідником для "Василько", адже давньоруська практика чітко відрізняла гіпокористичну форму "Василько" від повної форми "Василь". Перша виступала як родове / династичне ім'я, друга ж – як звичайне хрестильне (див. далі). У межах ресурсів англійської мови таке розрізнення було б складно передати.

Водночас якщо йдеться про князівську еліту, варто відзначити, що її представники до 13 ст. включно переважно мали два імені: династичне або "руське" та хрестильне, під яким отримували хрещення. І саме для таких хрестильних

[1] *Йдеться про гібрид орфографічної транскрипції та транслітерації (у вузькому розумінні), який на практиці часто називають просто транслітерацією (у широкому розумінні). У нашій статті для спрощення також називатимемо це транслітерацією.*

імен (загальнохристиянських за визначенням) є сенс вживати сталі англійські відповідники. Наприклад, Володимир Мономах був у хрещенні Василем, а отже, коли треба зазначити його обидва імені в англійському тексті, можна написати "Volodymyr-Basil". Його дід Ярослав Мудрий був хрещений під ім'ям Георгій (Юрій), тож його в такому разі можна назвати "Iaroslav-George". Цей випадок слід принципово відділити від тих ситуацій, коли князі, всупереч звичаю, мали лише одне хрестильне ім'я, яке функціонувало одночасно як династичне. Наприклад, син Володимира Мономаха Юрій Довгорукий мав лише одне ім'я. У цій статті нам йдеться якраз про такі випадки, коли Андрій, Георгій (Юрій) і Василько виступали єдиними іменами князів[2].

Другий базовий варіант 1б) передбачає вживання в англомовному тексті транслітерованих у той чи інший спосіб форм, які були поширені в минулому або поширені зараз у мовах того ареалу, де жили відповідні історичні діячі. І тут ми підходимо до наступної "розвилки": 2а) передавати імена згідно з давнім написанням і вимовою або 2б) відповідно до їхнього написання і звучання у сучасних мовах?

Варіант 2а), на перший погляд, має перевагу, адже пропонує звернутися до давніх, історичних форм. Насправді ж він відкриває перед нами складну проблему, ба навіть дві одночасно. По-перше, оригінальне написання імен у творах 11–13 ст. у багатьох випадках є результатом текстологічної реконструкції, адже більшість цих творів збереглися у пізніших списках. Причому написання могло різнитися вже в оригінальних текстах – наприклад, "Гюрги" та "Юрги". По-друге, якщо у джерелах немає різнобою в написанні, постає питання, як ім'я вимовлялося. На сьогодні доведено, що східнослов'янське населення розмовляло різними регіональними діалектами, суттєво відмінними один від одного [4; 3]. А отже, те саме ім'я звучало в різних землях Рюриковичів по-різному. Зрештою, ми не можемо достеменно знати, яким було мовлення кожного окремого члена правлячої династії. З урахуванням цих обставин, наприклад, ім'я "Гюрги" можна було б передати щонайменше двома способами: Giurgi та Hiurhi. Таким чином, у гонитві за автентичністю ми ризикуємо загубити системність.

Слід зауважити, що необхідно розрізняти транслітерацію давніх форм написання (вимови) імен та вживання імені історичного діяча як елемента тексту сучасною мовою. Причому в наукових і популярних історичних текстах вдаватися до передачі давніх (значною мірою реконструйованих / гіпотетичних) форм немає потреби. Натомість якщо ім'я функціонує і сьогодні (як, власне, Андрій, Юрій та Василь(ко)), цілком природно буде подати сучасну форму. Така практика добре відома у медієвістиці, зокрема англомовній. Так, наприклад, ім'я одного з перших правителів франків – Хлодвіга – у англомовній історіографії має форму "Clovis", що далеко від оригінального латинського написання (Chlodovechus) і не передає вимову цього імені у германських говірках франків 5–7 ст. (xlod(o)wɪk) [8]. При цьому і його написання, і вимова в англомовній літературі слідують французькій традиції.

2б) Якщо вживати осучаснені форми відповідних імен, постає питання, якого з нинішніх стандартів транслітерації дотримуватися. Це питання має і більш практичний, і більш теоретично-методологічний вимір. Довгий час у англомовній науковій літературі панував російський варіант транслітерації, що сприймався (а нерідко і досі сприймається) як нейтральний та автентичний спосіб передачі давньоруських антропонімів. Відносно недавно цей погляд почали переглядати як науково недоцільний і шукати інші підходи. Однак на практиці в наукових працях дослідники найчастіше непослідовні: наприклад, можуть співіснувати «традиційні» форми Gleb, Mikhail, Boris і нові, більш «українські», зокрема Volodymyr. У науково-дослідницьких текстах і перекладах джерел нерідко трапляються змішані форми, як-то Volodimyr, або ті, що претендують на автентичність: Volodimer або Volodimir [див., наприклад, 13; 14].

У своїй книжці "The Origins of Slavic Nations", виданій 2006 року, Сергій Плохій так прописує правила передачі східноєвропейських власних назв домодерної доби в англійському тексті: "Toponyms are usually transliterated from the language of the country in which the designated places are currently located. As a rule, personal names are given in forms characteristic of the cultural traditions to which the given person belonged. If an individual belonged to (or is claimed by) more than one national tradition, alternative spellings are given in parentheses" [10, с. XII]. Такий самий підхід правописного «поділу» антропонімів за трьома модерними національними традиціями (українською, білоруською та російською) вчений обрав і в своїй пізнішій праці, що висвітлює середньовічну добу [9, с. 31–56].

[2] *Що ж до традиційних англійських форм імен, то їх також є сенс вживати щодо духовенства: наприклад, Bishop Basil, Father Andrew тощо.*

Як бачимо, з топонімами простіше, адже критерій транслітерації цілком формальний. З іменами людей – складніше, адже тут вступає у гру не зовсім однозначне поняття "культурної традиції" та "національної традиції", належність особи до яких і локалізація яких на конкретній території самі по собі становлять дослідницьку проблему.

Якщо певний князь усе життя провів у межах етнічної (етнографічної) території (тобто історичному просторі формування) одного з сучасних народів – скажімо, українського чи білоруського, то передача його імені за українським або білоруським стандартом транслітерації, на перший погляд, не викликатиме запитань. Але такий принцип розбивається об численні "складні випадки", які ставлять його під сумнів. Наприклад, ціле Турово-Пінське князівство було розташоване на пограничній українсько-білоруській території, належність якої до етнолінгвістичного простору українців чи білорусів давно дискутується вченими.

Так само складними будуть випадки князів, які за своє життя часто змінювали місце правління. Якщо князь на ім'я "Андрѣи" правив один час у Вишгороді біля Києва, а в інший час – у Суздалі, то хіба є сенс передавати його ім'я як "Andrii", говорячи про його вишгородський період, але як "Andrei" у зв'язку з суздальським періодом? Ні, адже це надзвичайно ускладнить текст. Це тим більш важливо, що давньоруські князі 11–13 ст. переважно були рухливими і неодноразово змінювали престоли впродовж життя. Водночас "об'єктивно" приписати конкретних представників київоруської правлячої еліти до того чи того етносу на підставі походження батьків і більш віддалених предків є неможливим з огляду на систематичні династичні шлюби та надзвичайно змішане походження.

Видавці англомовного перекладу "Історії України-Руси" Михайла Грушевського (зокрема, 2 тому), уживають модерні українські форми для імен князів 11–13 ст. Однак, вони не намагаються екстраполювати сучасний державно-національний поділ на Середньовіччя і поширюють цей спосіб передачі імен на всіх представників династії Рюриковичів. Це пояснюють так: "For the pre-Mongol period, Ukrainian names are used for princes of the entire Kyivan state. The Mongol invasion of 1239–40 resulted, among other things, in a more marked political and cultural separation of the northern territories of the former Kyivan state (which later became the core of the Muscovite state) from the southern, Ukrainian, territories. In reference to the period following this invasion, Russian names are used for the princes of the northern territories [...], while princes of the southern, Ukrainian, lands continue to be called by Ukrainian names" [7, c. XIX].

Автори не подають детальніших обґрунтувань такого підходу, але він видається найбільш доцільним – причому саме щодо князівських імен. Династичний домен Рюриковичів, тобто власне державна територія – Руська Земля – обіймала територію сучасної Північної України у Середній Наддніпрянщині [2]. Решта володінь правлячого дому, особливо на північ від зазначеного домену, становила політично і культурно залежну периферію. Інакше кажучи, політичне ядро київоруської держави цілковито лежало в межах земель, де формувалася діалектна основа української мови, визначальні риси якої вже виразно присутні у найдавніших пам'ятках давньоруської писемності з 11 ст. [6, с. 78–139, 150–184, 186–212]. Звідси йшли культурні впливи на північні князівства Рюриковичів, і звідси йшла етнокультурна рутенізація східноєвропейських територій [5]. Відповідно, говірки Русі-України, а точніше – сформоване на їхній основі койне соціальної еліти – було престижним і поширювалося разом з цією елітою на руську периферію, а давньоруська писемна мова (відносно стабільний гібрид книжної церковнослов'янської мови і розмовної мови) розвинулася у Середній Наддніпрянщині з її давньоукраїнським мовним субстратом. Навіть богослужбова і "висока" літературна мова – церковнослов'янська – хоч і була прийшлою, південнослов'янською, за походженням, швидко набула місцевої редакції – яка була, по суті, давньоукраїнською – і в такому вигляді проникала інші східнослов'янські і неслов'янські ареали [1, с. 9–11; 6, с. 214–223]. Цей культурно-політичний контекст визначав лінгвістичне підґрунтя статусно панівної елітної говірки. І хоча, як зазначалося вище, ми не можемо передбачити особливості вимови імен кожним князем, його оточенням і ширшими суспільними верствами у різних регіонах (особливо враховуючи поліглосію Рюриковичів, що виникала зі змішаних династичних шлюбів), більш "нормативною" мала бути вимова, притаманна давньоукраїнським діалектам, зокрема давньокиївському.

Висновки. Усі зазначені факти дають підстави для періоду до 13 ст. включно уживати в англомовних текстах транслітерацію імен князівської

еліти на основі їхніх сучасних українських форм – історично спадкоємних щодо форм давньоукраїнських. Варто підкреслити ще раз, що йдеться не тільки про давньоукраїнські етнічні території (при певній розмитості їхніх меж для того часу), а й про всю Київську Русь включно з давньобілоруськими і давньоросійськими територіями.

Таким чином, в англомовних текстах імена князів 11–13 ст., яким присвячена ця стаття, пропонуємо писати так: Andrii, Iurii, Vasylko. Слід зауважити, що у текстах наукового/академічного жанру є сенс при першій згадці подавати оригінальну кириличну форму імені у дужках, наприклад: Andrii (Андрѣи), Heorhii / Iurii (Гюрги), Vasylko (Василко). Натомість у більш популярних текстах у цьому немає потреби.

Насамкінець варто нагадати, що, всупереч своїй засадничій універсальності, наука не існує поза мовнокультурним середовищем, а отже, її термінологічні конвенції ніколи не можуть бути цілком незалежними від національних традицій. Так само утопічними і непрактичними є спроби дотриматися тотального термінологічного історизму, адже вони можуть лише створювати ілюзію нейтральності. Відповідно й способи передачі князівських імен (у нашому випадку – Андрія, Юрія і Василька) в англомовному тексті завжди є результатом інтелектуального й культурного вибору. І такий вибір неминуче ґрунтується не тільки на міркуваннях історичної коректності, а й на контекстуалізації Давньої Русі у довшій історико-культурній ретроспективі.

Список літератури:

1. Мозер М. Історія української мови. Київ, 2018. 27 с.
2. Моця О. Південна «Руська земля». Київ, 2007. 264 с.
3. Німчук В. Літературні мови Київської Русі. Історія української культури. Т. 1. Київ, 2001. С. 694–708.
4. Німчук В. Мова. Історія української культури. Т. 1. Київ, 2001. С. 683–694.
5. Федорчук В. Як (не) варто уявляти Русь. Україна Модерна. 2023. 28 січня. URL: https://uamoderna.com/history/iak-ne-varto-uiavliaty-rus/ (дата звернення: 17.08.2026).
6. Getka J., Moisiienko V. Спочатку було Слово… Від мовного узусу до літературної норми (Нарис генези української літературної мови). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. 248 с.
7. Hrushevsky M. History of Ukraine-Rus'. Vol. 2. Edmonton; Toronto, 2021. 606 p.
8. Le Jan R. Famille et pouvoir dans le monde franc (VIIe-Xe siècle). Essai d'anthropologie sociale. Paris, 1995. P. 179–223.
9. Plokhy S. The Gates of Europe. A History of Ukraine. New York, 2015. 395 p.
10. Plokhy S. The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 379 p.
11. Portraits of Medieval Eastern Europe, 900–1400. Ed. by Donald Ostrowski and Christian Raffensperger. London and New York, 2018. 208 p.
12. Raffensperger C. Reimagining Europe. Kievan Rus' in the Medieval World. Cambridge, Massachusetts; London, 2012. 304 p.
13. The Hagiography of Kievan Rus'. Translated with an Introduction by Paul Hollingsworth. Boston, 1992. 267 p.
14. Torres Prieto S. "When Sainthood Is Not Enough – Biblical Legitimization of Dynastic Power in Kyivan Rus'," *Saints in the Slavic Christian World. Assessing Power, Religion and Language in Religious Literature*. Ed. by Emil Hilton Saggau, Wawrzyniec Kowalski and Mihai Dragnea. Berlin, 2025. P. 137–157.
15. Vozna M., Slavova L. Rendering Ukrainian Historical Terminology of the Old Rus' Period into English. English Studies at NBU. 2022. Vol. 8, No. 2. P. 183–202. DOI: 10.33919/esnbu.22.2.2.
16. Vozna M., Slavova L., Antonyuk N. Ukrainian historical terminology designating social and military status in Old Rus': Examining their counterparts in English. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6, No. 1. DOI: 10.59400/FLS.v6i1.1989.

Degtiarenko M. O. LINGUISTIC ASPECTS OF RENDERING EAST SLAVIC MEDIEVAL PRINCELY ANTHROPONYMS OF GREEK ORIGIN IN ENGLISH-LANGUAGE ACADEMIC AND MUSEUM TEXTS: ANDRII, HEORHII (YURII), AND VASYLKO

The article examines the linguistic and historical-cultural aspects of rendering East Slavic medieval princely anthroponyms of Greek origin in contemporary English-language academic and museum texts. The relevance of the study is determined by the growing interest in the history of medieval Rus' in the international academic and museum context and by the need to reconsider established practices of representing the names of the medieval princely elite, which for a long time were rendered in English-language literature predominantly through Russian linguistic and cultural traditions. The study focuses on the English rendering of three princely

anthroponyms: Andrii, Heorhii (Iurii), and Vasylko. The aim is to identify the main linguistic and historical-cultural parameters governing their rendering and to substantiate a consistent approach to representing these names in English-language texts.

The study analyses the use of established English equivalents – Andrew, George, and Basil – and the appropriateness of transliterating the Slavic forms. It argues that English equivalents are primarily appropriate for the baptismal names of princes when they function alongside a dynastic or Rus' name. When the respective name was the prince's only name, replacing it with an established English equivalent may obscure the historical specificity of princely anthroponymy and undermine consistency in rendering the names of members of the dynasty.

Particular attention is paid to the problem of reproducing historical forms of spelling and pronunciation. The study demonstrates that reconstructing a historical form does not necessarily provide greater scholarly accuracy, since ancient spellings could vary across sources, while the pronunciation of names by speakers from different regions of Rus' cannot be reliably established. Therefore, the reconstruction of an ancient form should be distinguished from the functioning of a historical name in a contemporary English-language historical text. The study substantiates the use of modern Ukrainian forms as the basis for transliterating the names of princes of the period up to and including the thirteenth century.

As a result, the article proposes rendering the anthroponyms under consideration in English-language texts as Andrii, Iurii, and Vasylko. In academic and scholarly texts, the corresponding Cyrillic form may be provided in parentheses at the first mention. The study concludes that the choice of a form for rendering a medieval anthroponym should take into account linguistic tradition, historical context, contemporary transliteration principles, and the specific features of representing medieval Rus' in the English-language academic environment. Further research may address other categories of East Slavic medieval anthroponyms and related historical terminology.

Keywords: *anthroponymy, medieval Rus', princely names, transliteration, English, East Slavic anthroponyms, historical linguistics, transliteration.*

Дата першого надходження статті до видання: 29.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026